

X.

Városmajor, 2005. június 10.

PÁTER KOLAKOVICS

Sátoraljaújhelyen a Sátor hegyek belógtak a városba. Percek alatt kint, azazhogy bent voltam azok sűrűjében, s csodálhattam egyik már akkor meghalt rendtársamnak hazafias buzgalmát, aki Stációt állított minden egyes elszakított vagy megcsonkított vármegyénknek. Tata-tóvároson ilyesmi nem volt, de a rendház és az iskola a grófi tulajdonban levő hatalmas halastó közelében épült, s a tó partján a piaristák szabadon sétálhattak. Meg voltak még a város utcáin patakok, amelyekben gőzölögve folytak a gyógy- és hévizek. S a város határában ott volt a Fényes is! Soha nem néztem meg. Nem szántam időt rá. Később meg sem nézhetem már, mert a múlt század második felében – az alumíniumbányászat következtében? – eltűnt. Valami csodavilág lehetett ez a Fényes. De én csak az irodalom szépségeivel voltam eltelve. Biológus rendtársam, Kender Jóska – látva közönyömet – rám is kérdezett.

– Te, a természetet nem a Jóisten teremtette?

Kipakoltam a Saújhelyből megérkezett cukrosládáimat. Mi volt bennük? Hát a ruháim, meg a szaporodó könyveim. Ezeket szállíttatta el a házfőnök, ha megjött a *status domus*, s egyikünk-másikunk máshova kapott beosztást a rendtartomány vezetőitől. Indult a tanév. Teljes óraszámban tanítottam már, s mellette még konviktusi prefektus is lettem. Talán négyhetenként, nekem kellett költeni-fektetni a konviktus diákjait, no meg stúdiumidőben biztosítani, hogy tanuljanak, s a délután közepén sétálni vinni őket. Rangos volt a konviktus. Bent volt a rendházban, s borsos volt a havi díja is, ezért csak jó módú szülők engedhették meg maguknak, hogy oda küldjék gyermekeiket. A kevésbé jómódúak gyerekei bumliztak vasúton a környékből, főleg Tatabányáról, s jöttek még gyalog háromnegyed órát a tatai állomásról. Vagy pedig a tóvárosi kapucinusok szerényebb konviktusában kaptak helyet, ahol vagy 60 gyerek élt Rudi páter keze alatt.

Osztályfőnöke lettem a IV/a osztálynak: tanítottam benne magyart meg németet, a VI. osztályban poétikát, irodalmat, s az első osztályban heti hat órában magyart. A hatodikosokat nagykorúaknak tekintettem, azaz minden tudományomat, szerelmemet beleadtam óráimba. Nemigen voltak elragadtatva tőle. Jegyzetelniük kellett volna, amiket mondtam. Nem tudtak még jegyzetelni, és siralmas volt, amikor a következő órán számon kértem tőlük, amiket az előző órán mondtam. Panaszkodhattak osztályfőnöküknek, mert egyik órák közepén bejött az igazgatóm, Szűcs János. Apám korabeli ember volt. Leült és hallgatott. Én meg teljes transzban beszéltem tovább a *Zalán futása* csodálatos szépségeiről. Hallgatta egy jó negyedórán keresztül, aztán ezt mondta a gyerekeknek:

– Lehet, hogy a tanár úr sokat követel tőletek, de magától is sokat követel.

Aztán belerázódtak lassan abba, hogy nálam jegyzetelni kell. Az első osztályt már jobban élveztem. Hatvan gyerek ült a padokban, húsz belőlük a Rudi páter konviktusából. Év végére vagy húszuknak jelest adhattam. Ennek az volt a titka, hogy a nyelvtankönyvből csak a vastag betűket kellett megtanulniok. De azt szóról-szóra. A szófajok és a mondatrészek meghatározásai voltak a vastag betűkben. Ez elég volt alapnak ahhoz, hogy a gyerekek megtanulják a mondatok szavait szófajok és mondatrészek szerint elemezni. (Nagyon kellett ez a latinhoz is.) Rudi páterrel is megbeszéltem, hogy a gyerekek alkalmatlanok arra, hogy a nyelvtankönyv nyelvészeti magasságú leírásairól saját szavaikkal beszámoljanak, s nincs is arra szükség. A meghatározások elegendőek ahhoz, hogy megállapítsák, hogy ez és ez a szó vonatkozó névmás-e, tulajdonságjelző-e, s a mondat felszólító vagy óhajtó-e stb. Az irodalmi

anyag pedig a *János vitéz* volt. Nemcsak felolvastam (de szépen ám!) a szövegeket, hanem le is diktáltam nekik, hogy mi a szép bennük, meg hogy miért. Esztétikát tanultak belőlük, s amit lediktáltam, meg is tanulhatták. A földrajzot, természetrajzot tudhatták már saját szavaikkal is elmondani. Nyelvtant, esztétikát még nem.

A saját osztályomban pedig volt osztályfőnöki és honvédelmi ismeretek óráim is, így vagy heti tíz órában boldogíthattam őket. Összebarátkoztam velük. Név szerint az I. és a VI. osztályból már nem emlékszem senkire, de a magam osztályából igen. Ott volt Jahn Frici, aki Tatabányáról bumlizott be naponként. Édesanyja járt a fogadóóráimra is. Ez a Frici pár év múlva Bokor-tagga is lett. Kizárták a jogi karról klerikális reakciós magatartás miatt, és részt vett '50 körül egy dunántúli lelkigyakorlatomon. Mikor pedig eljutott hozzá '52-ben letartóztatásom híre, eljött Debrecenbe érdeklődni, hogy mi és hogyan történt velem. Egy csoportvezető lányhoz jutott el, aki beszámolt neki a történetekről. Olyan jól számolt be, hogy pár év múlva feleségül is vette. Tart ma is a barátság, már mint nemcsak köztük, hanem velem is. *Naplóim* legszorgalmasabb olvasói közé tartoznak; ha koruk, egészségi állapotuk miatt nem is tudnak már csoportba járni.

Ott volt Faller Guszti. Ő a konviktusunkban élt, soproni főiskolai tanár volt az apja. Bűbájos gyerek volt. Egyik délutáni sétánkon nagy bizalmasan megszólít:

– Azért a tanár urak csak olyanok, mint a börtönőrök. Vigyáznak ránk, hogy el ne szökjünk.

Tüzes magyar volt, s nem tudom, hogy minek a kapcsán összeszólalkozott egyik zsidó osztálytársával, aki azt találta neki mondani, hogy az ilyeneket, mint Faller Guszti, ha bejönnek az oroszok, ő fel fogja akasztatni. Ügyet kellett csinálnom belőle, s behívnom magamhoz a zsidó apát. Nagyon félt. Mondtam neki, hogy vigyázzon, mit beszél a fia, s osztályfőnöki intőt, vagy mit mértem ki a gyerekekre büntetésül. Hamarosan gettóba kezdik gyűjteni Tatán is a zsidókat. Éles volt már a lövészet. Az előző tanévben, Saújhelyen, még csak annyi volt, hogy a tornaórákon a zsidó tanulókat el kellett különíteni: kapát kaptak, és gazolták a fák alját.

S ott volt Nyafi, azaz Kovács Iván, akinek az apja jószágkormányzó volt valamelyik környékbeli Habsburg-birtokon. Aranyos szőke gyerek volt, de németből félévben is megbuktattam, s erre készültem év végén is.

– De tanár úr, az én némettudásommal Komáromban *jót* kapnék.

Mire én:

– Tessék akkor Komáromban menni, de itt, nálam, amit tudsz, az csak elégtelen.

Látni való, hogy nemcsak Saújhelyben, itt sem engedtem a 48-ból. Nem olyan voltam, mint az 1849 utáni kecskeméti piarista németszakos elődöm. Az milyen volt? A Bach-korszakban állami főigazgatói látogatást kapott az iskola. A jegyzőkönyv szerint a főigazgató meg volt elégedve a tanulmányi eredményekkel, csak a kecskeméti gyerekek némettudásával nem. A némettanár a főigazgatói látogatás után csak ennyit mondott:

– Amíg én tanítom őket, nem is fognak többet tudni.

Azaz tudnának ezek többet is, de ő hazafias buzgalmában nem akarja, hogy többet tudjanak. Nyafi ügye végül is az igazgató elé került, aki megszólít a folyosón:

– Te meg akarod buktatni a Nyafit?

– Én meg.

– És ebédelni is akarsz? A Nyafi papája szállítja nekünk a húst. (Ekkor már minden jegyre megy.) Szóval, ha akarsz ebédelni is, akkor foglalkozzál külön is vele, hogy átengedhesd!

Valamit szeretnék mondani rendtársaimról is. Előbb a nyugdíjasokról. Mackó bácsi a szép '43-as őszön ül a kertünkben, és pipál hosszú szárú meggyfa csibukjából. Én meg sétálok, és közben tanulmányozom Brandenstein *Bölcseletét*, melyből többet tanultam, mint Schütz mégiscsak skolasztikus alapvetéséből. Azt hiszem, neki köszönhetem, hogy majd évek múltán meg tudom különböztetni az értékelméletben a *bonum practicumot* és a *bonum ethicumot*:

azaz minden dolog jó valamire, de ez egészen másféle jó, mint az, ami a szívünkbe van írva: hogy jóknak kell lennünk. Mackó bácsi egyszer csak, amikor elmegyek mellette, leszólit:

- Fiatal...
- Tessék...
- Dohányzik?
- Nem.
- Iszik?
- Nem,
- Mit fog akkor csinálni, ha nyugdíjas lesz?

Mackó bácsi (Medveczky János) 66 éves koráig tanított, s amikor leszólitott a kertben már 76. évében járt. Ilyen korúan csinálom majd európai-amerikai előadó körútjaimat a nehezen megkapott világútlevelém birtokában. S ott volt az öregek között a Mackó bácsinál évekkal fiatalabb és nagyon elesett állapotú Lóky Béla – fiatalkorában főiskolai matematikatanár, később pesti igazgató, majd főigazgató –, és csillog a szeme, amikor mondja:

– A Jóisten, amikor majd találkozom veled, nem azt fogja megkérdezni tőlem, hogy hány matematikapéldát oldottam meg...

Az egyik tízpercben odacsapódom a 60. évében levő Babos Dezső bácsi mellé. Ő tanítja a párhuzamos osztályban a németet. S érdeklődöm már nem tudom miről. Ő meg:

- Ilyen korban már ki kellene söprüzni az embert az iskolából...

Hatvan éves korában már ennyire elkopott volna az ember? Nekem megadta Isten, hogy negyedszázaddal utána kezdjek regényt próbálni írni vén fejemmel...

A fiatalabb tanárok között ott volt a civil rajztanár, az ötgyermekes Dobroszláv Lajos. Csupa jóság, csupa szelídség. Azt hiszem, hogy jó nevű akvarellista volt. Meg is ajándékozott egy szép tatai tájjal. Öríztem szobám falán, amíg '52-ben birtokába nem vette a lakást egy ávos. Lehet, hogy most ő vagy ivadékai őrzik. Egyik napon jelzi az igazgatónak, hogy másnapra katonai behívót kapott, nem tud jönni tanítani. Másnap délelőtt mégis ott van az iskolában, s mondja mi történt.

– Megyek a helyőrségre, s mutatják, hogy a laktanyában melyik szobákat kell kifestennem. Mondom, hogy nagyon szívesen megcsinálom, de én rajztanár festő vagyok. Nevetni kezdtek: *A papírosán annyi volt csak, hogy maga festő... Menjén haza!*

De szövődött egy barátságfélém is. Magyar Pistával. Tőlem majd tíz évvel idősebb kisteleki parasztgyerek volt. Kosztolányiba volt szerelmes. Sokat sétáltunk együtt. Írásaimat megmutattam neki. Értékelt, bíztatott. Aztán elsodort minket az élet, azaz hogy a rendkormány egymástól. De '56-ban, amikor szabadultam, az ő díványán aludtam a pesti rendházban, ha a kijárási tilalom miatt nem tudtam már kimenni Mátyásföldre. Meghurcolták érte a forradalom leverése után; mert befogadott szobájába.

Rövid volt a tanév. Csak november elejétől március végéig tartott. A bombázások miatt. Antal Pista bácsi volt ez időben a kultuszminiszter, s az '50-es években egyazon zárkában ültem vele a Gyűjtőben.

– Talán ez volt hosszú miniszterségem legkülönb tette. Elkerültem vele, hogy lebombázzanak iskolákat tele gyerekekkel.

A nyáron meg nyári iskolát rendeztünk a helybelieknek. Talán egy héten egyszer jöttek be. Arra használtam, hogy megmagyarázzam nekik, hogy mitől is szép a költők nyelve, a gondolatoktól függetlenül is. Annyira emlékszem, hogy a hangok sajátosságait próbáltam megmutatni nekik: *Óh az i kelleme...* (Kosztolányi, *Ilona*) A hosszú nyári napokon pedig átadtam magam a verselmélet rejtelseinek. Volt úgy, hogy le sem feküdtem. A reggel ott talált az asztalom vagy írógépem mellett. Amikor virradt, csak letussoltam, mentem a kápolnánkba elmélkedni, misézni, és folytattam a munkám. Huszonévesen sokat bír az ember.

A bombázások elől leköltöttem családom Tatára. A főszolgabíró Mihályiéknál kaptak egy udvari szobát. Egyszer elvittem édesanyámat moziba. A hét éves Marcuska éktelen bömbölésbe fogott, amikor délutáni alvásából felébredve nem találta otthon anyját, csak nagyobb testvéreit. Tudta a szabályt: egy anyukának mindig otthon kell lennie?

Noviciátusi törekvéseimről lassan kezdtem elfeledkezni. Elmélkedtem, zsolozsmáztam, miséztem, de nem történt soha semmi. Nem is vártam már? Igazolódott novíciustársaim korai ítélete: nem az a piarista élet, amiről a magiszter úr nekünk beszél? Az igazság az, hogy belerázódtam a piarista életbe. Nem is pasztoráltam? Csak olykor. A diákoknak egy-egy vasárnap prédikáltam. Rudi páter munkásleányainak adtam elő egyszer irodalmi szépségekről. Karácsony Sándort meghallgattam, amikor a reformátusok lehívták magukhoz Tatára előadni. Beszédet mondtam a főtéren valami nemzeti ünnepen. Magyar Pista figyelmeztetett, hogy ne legyen benne uszítás. Meg is jelent, amit mondtam, a helyi sajtóban: *Határainkért harcolunk*... Az oroszok már Erdélyben jártak. A nyáron készültem a már hazatért, de még nem látott Kárpátaljára unokahúgomékhöz, ott kapott Sándi erdőmérnöki állást. Már nem tudtam eljutni hozzájuk.

Egyszer a helyőrséget kivezényelték a tatai templomba gyónásra. A plébániai káplánok átüzentek hozzánk:

– Gyertek már el segíteni, több százan lesznek!

– Mi sem hívjuk el őket, ha sok dolgot kell kijavítani – volt a válasz, s csak magam mentem át. Szép és őszinte gyónásokat hallgattam.

Szerettem Tatán lenni. A nyár folyamán megjött a status domus. Az igazgató ebéd végén felolvasta, hogy kik mindenki tanítanak majd a '44-45-ös tanévben Tatán. S a vége ez volt: Bulányi György pedig a debreceni házba kap beosztást. Felálltam, s bementem a szobámban, nehogy elsírjam magam. Később elkapott az igazgatóm.

– Tudod, ezt azok csinálják, akik közel vannak a tűzhöz. A debreceni igazgató aszisztense a tartományfőnöknek. Tudott arról, hogy diákkorodban gyorsíróbajnok voltál, hogy van gyorsíró tanári diplomád, s fel akarja fejleszteni debreceni kereskedelminket...

Vigasztalan voltam. Hol van már tőlem a gyorsírás? És másfél év alatt már a harmadik helyezés: Saújhely, Tata, Debrecen... A jó szerzetes megy oda, ahová mondják. Megígértük már a váci fogadalomtételkor. S csomagoltam ruháimat, könyveimet megint a cukrosládába. (Aztán soha többet.)

'44 augusztus 26-ára Debrecenbe értem. Kipakoltam a ládáim. 28-án elkezdődtek a pótvizsgák. Érettségiztettem is. Magyarból egy kolozsvári gimnáziumunkból ideszakadt már házas diákot. Idősebb lehetett, mint én. A felesége meg is akart vesztegetni: valami harapni valót hozott. Mondtam neki, hogy adja le a konyhán. Átengedtem a férjét, úgy emlékszem. Egyik éjjel szirénázásra ébredünk: bombázzák a várost. Felkapjuk ruháinkat, a megyünk ki a városba. Nyilastelepre szórtak bombákat az oroszok. Kicsiket. Segítettünk, amit lehet.

Pár nap múlva az igazgató összehívja aházat:

– Biztos értesülései vannak német tisztektől: a csodafegyver elkészült. Az oroszok közelednek. Nincs értelme orosz fogságba esnünk. Azt javasolja, utazzunk Pestre. Csak László Miska marad a házban. A többiek – vonatra szállnak, szállunk. Csak Hatvanig jutunk. Öt óra múlva lesz csak szerelvény Budapestre. Emil bácsi is köztünk van. Nyugdíjas. Ő *sörözte össze* egy baráti kompániával, kártyapartnerével a ferencesek Csapó kerti templomát. S Emil bácsi javasolja:

– Gyerekek, a csomagjainkat adjuk le a megőrzőbe, s látogassuk meg az újhatvani ferenceseket, ahol régi cimboráink vannak, akik Debrecenben szolgáltak.

Elfogadjuk ajánlatát. Átme gyünk Újhatvanba. Szirénázás. Nem az oroszok bombáznak, hanem az amerikaiak. Akik lementek a bunkerekbe az állomásokon, azokból senki sem maradt életben. A vasutasok egy szerelvényel ki is húztak a városból, ők nem bíztak a bombabiztos bunkerekben. Újhatvan csak gyutacsokat kapott, amitől kigyulladt a ferences

rendház teteje. Mentjük a holmikát, dobáljuk ki az égőházból a holmikát. Utána megyünk ki az állomásra. Nincs semmi, a csomag-megörző is eltűnt. A legföltettebb könyveimet repítették a bombák nem tudom hová. Megtudjuk, hogy az éj beállta előtt indul a szerelvény Pestre, vagy öt kilométerre a városon kívül, itt és itt. Reggelre megérkezünk Pestre. A dunaparti palota már tele menekülő piaristákkal. Nagynehezen elhelyeznek bennünket. Itt is szirénázás. Le a pincébe! A pincében irodalmi vitába keveredem volt gyorsíró tanárommal. Ott van Sík Sándor is. Őt kéri fel tanárom döntőbírának. Sík szabadkozik:

– Ő csak egyéni véleményt tud mondani...

Vége a riadónak, felmegyünk. Az épület bombatalálatot kapott. A Vörösmarty tér felé eső Váci utcai sarok két felső emelete romokban. Ahol Szamek Jóska bácsi lakik. Késve, csak az utolsó pillanatban jött le az óvóhelyre.

Egy-két nap telik el, s megkapom másfél év alatt a negyedik beosztásomat: Balatonlellére. Mi van ott? Oda települ ki a bombázások elől a Belügyminisztérium Johann-csoportja, azaz az akkori egészségügyi minisztérium. A tisztviselők gyerekeinek gimnáziumot létesítenek, abba kell a tanár. Pályám újabb zenitre ér: minisztériumi lelkész lesz belőlem. A SZOT-üdülő alakul át minisztériummá. Vasárnap délelőtt pedig telerakják székekkel a földszinti aulát, s miséznek, prédikálnak a tisztviselőknek. Olyanoknak is, akik sohasem járnak templomba – ahogyan megvallja ebédkor egy mellém kerülő hölgy. Kamocsay Dénes bácsi, minisztériumi osztálytanácsos ministrál nekem. A népi írók hatására dörgök valamit a gazdagságról, az egyházi nagybirtokokról is. Dénes bácsi a sekrestyének használt szobában, a mise után:

– Tanár úr, a püspökök jogokat védenek. Ha majd a tanár úr is püspök lesz, ugyanazt fogja tenni.

Semmit sem tudtam még válaszolni. Nem tudom még mondani neki, hogy Jézus nem ismerte a jogot, hogy a jog erőszakra épül, és Jézus nem ismerte az erőszakot, sőt: *Ne álljatok ellen a gonosznak!* Csak a teológiát tanultam. Az pedig igazolta Jézus istenségét, s az igazságos háború jogosságát. A népi írók valamivel többet tudtak az evangéliumból: tudták, hogy jogvédte állapotaink égbekiáltó igazságtalanságok.

Tanítottam a lellei gimnáziumban: hittant, magyart, latint, s élveztem a szép őszt. Odakeveredett egy másik piarista is, Szennai Sanyi, aki Balatonbogláron lakott a *széniorom* szüleinél. Ő is beállt tanítani a gimnáziumba. Úgy november vége táján a minisztérium immár nyilas párttikára bejelenti, hogy semmi különösebb jelentősége sincs, de átköltözködünk a Balaton túlsó oldalára, Révfülöpre. Három hónap telt már el, hogy debreceni igazgatónk közölte velünk a német tisztektől kapott információt a csodafegyver bevetéséről. Nem megyek Nyugatra. Keletre megyek, Budapestnek. Boglárra kerül Szennai öccse vagy bátyja, aki zászlós. Egészségügyi katona, s van egy kis teherautója. Vásárlók egy tizkilós libát, s az orosz ostromgyűrű egy még be nem zárt résén becsúszom Budapestre. Jelentkezem a rendházban. Éppen költözködnek belőle kisebb részlegek kifelé. Tomek, Sík, Papp Elemér főigazgató – mennek a Mária utcába, az apácákhoz. Valami kocsit kerítenek, s azon toljuk a cuccokat... oldalszalonnákat is. Természetesen gondosan letakarva – az ostrom előtti városban. Egy darab szalonnát a tolás fejében én is magamhoz veszek.

Viszem a Szentkirályi utcába, a Szent István Társulat székházába. Szüleim, testvéreim vannak ott. Bejöttek Mátyásföldről. A nagyváros a biztosabb. Egy baráti család Nyugatra ment, s Szentkirályi utcai lakásukat szüleimre bízták. Együtt a család, mind a kilencen. A karácsonyt még fent a lakásban ünnepeljük, aztán hovatovább már csak ritkán látogatunk fel. Az óvóhelyen, a pincében lakunk. Megismerkedem a pincében egy aranyos emberrel: Ijjas Antallal. Író a *Vigília* gárdájából. Megírta a *Szentelek történetét* is két kötetben. Egyébként a térdemen az írógépem: írom a disszertációm. Berendeznek egy asztalt miséző helynek. Van egy másik pap is a pincében. Tekintélyes. Megkérem, hogy én is misézhessek. Engedi. Koncelebráció még nincs. Azt majd húsz év múlva a II. Vatikáni Zsinat találja ki.

A kenyérellátás akadozik. A nyilasok kezében a pékboltok. Hosszú sorok előtte. Beállok én is. Hátha számít valamit a reverendám. Időnként nagy a fogás: egy két kilós veknival érkezem haza. De van szójabab. A kályha forró platnijára rakjuk, s felfedezzük: olyan íze van, mint az amerikai mogyorónak. Folytonosak a légiriadók. A házat nem találja el bomba. Várjuk az oroszokat. Várjuk? Akármikor megérkezhetnek. Van állandó fogadó bizottság; köztük olyan is, aki tud oroszul, vagy legalább valamilyen szláv nyelven beszélni.

Megjönnek. *Nyemecki szoldat?* Mondják, hogy nincs. *Csasz?* Annak már lennie kell. Sorban az egész pince lecsatolja csuklójáról az órát. Ők meg fel a vállig, jobb és bal karjukra felcsatolják magukra. Ezt megúsztuk. Jön a következő látogatás: férfiakra van szükségük – *malinki robot*. Szerencsénkre nem nőket visznek. Az idősebb nőknek – anyám ekkor 48 éves – sikerül még vénasszonyoknak álcázni magukat, de Kamilla, és Livia testvéreim húsz körül vannak, őket már dugni kell. A férfiak mennek: apám is, én is. A Trefort utcáig visznek. Van ott egy ágyú, gumikerekű. Azt kell eltolnunk a Gólyavárig. Eltoljuk. Utána kapunk egy csomag cigarettát tőlük, és hazamehetünk. Nem jelentkeztem partizán igazolványért, pedig segítettém ám az oroszoknak elfoglalni Budapestet!

Kenyérboltok ugyan nincsenek, de van a Szentkirályi utcában Stühmer raktár, s abban 25 kilós csokoládé táblák. Imre öcsémnek sikerül egyet szereznie. Nem hal már éhen a család! Én is megyek szerezni egyet, de már késő. Orosz őr áll a raktár előtt, ők is felfedezték. Kemény a tél '45 januárjában. Szerencsére. A Szentkirályi utcában itt is, ott is elhullott lovak. Elő a baltákkal. Mindenki lovat farag. Felmentünk már a lakásba. Anyám a kályhánál, és süti és főzi a lovat. Valamivel ízesíti? Nem tudom, de újabb felfedezés: nagyon jó a lóhús!

Meg kell látogatni a nagymamát, aki a Dob utcában vészeli át rokonoknál az ostromot. Megyünk ketten apámmal, én persze reverendában. A Síp utcánál óriási tömeg kavarg. Felszabadult a gettó. Egy öreg zsidó jön oda hozzám:

– Csakhogy már keresztényt is látok...

A nagymama megvan. Örülünk, ő is nekünk. Pár nap múlva nagyot gondolunk apámmal: Menjünk ki Mátyásföldre, nézzük meg, mi maradt a házból. Persze csak az apostolok lován mehetünk. A Ferenc József laktanya táján elkap bennünket egy orosz katona, s rárag apámra egy nagy tábla kikészített marhabőrt, cipőtalpnak valót. Valahol szajrézta. Aligha viszi haza Oroszországba, mert mennie kell még Nyugatra, amíg Berlin is *kapút* lesz. De csencselésre jó lesz. S megfordít bennünket a város felé. Átveszem a marhabőrt apámtól. Az orosz nézi. Ebből baj lehet. Sztálin már kiadta parancsot, hogy a pópákat lehetőleg kímélni kell. Egy idő után megszabadít tőle, s ráragja a bőrt valakire, aki a város felé megy. Két óra alatt kiérünk Mátyásföldre. A háznak nincs baja. A bútorokból van is, meg nincs is. Az ezüst evőkészletet nem vittük be a Szentkirályi utcába, a szekrényvel együtt nyoma veszett. Több is veszett Mohácsnál.

Megpróbálom hasznosítani magam. A Rókusnál a sebesültek kötöző helyét találom. A hidegben járdára fektetett matracokon fekszenek a sebesültek. Odamegyek az utcán gyógyító orvoshoz:

– Segíteni szeretnék.

Rám néz, azaz a reverendámra:

– Ha segíteni akar, üljön le a sebesültek mellé, s beszélgessen velük. Ezzel segít nekünk a legtöbbet. Leülök, s mondja sorba mindegyik a gondját-baját. Egy sincs, aki elküldene az anyám... Senki sem ateista, mind abban bizakodik, hogy Isten meggyógyítja, hazasegíti őt. Az egyik pénzt dug a kezembe, hogy hozzak neki imakönyvet. Szerencsére vásároltam a Szent István Társulatnál öt darab Síp, *Dicsőség, békesség*-et. Írjak levelet erre és erre a címre: tudassam velük, hogy itt van, adjam fel a postán.

Vissza kellene mennem az állomáshelyemre, Debrecenbe. De vasút nincs. MÁV vezérigazgatóvá lesz egy mátyásföldi katolikus férfi, apám barátja a Krédóból: Zakariás. Megvan a protekció. Ennek erejében február elején beszállhatok egy marhavagonba. El-

búcsúzom szüleimtől, testvéreimtől. A búcsúzáskor anyám kezembe nyomja a megőrzött oldalszalonnát:

– Kellhet neked az úton...

Nő a csomagjaim száma. Az írógépem, s az aktatáskámban a disszertációm mellé oda kerül a szalonna. Három nap alatt érünk Debrecenbe. Hol itt, hol ott veszteglünk a nyílt pályán. Órákat is. Tanyák közelében. A tanyákon még értéke van a pengőnek. Élelmet veszünk. Kicsit félve mondják a horribilis összegeket: tíz vagy húsz pengő, s mi boldogan adjuk nekik annak fejében, amit adnak. Koksiz is kerül a vagonba. Baltával kell apróra vágni, hogy meggyulladjon. A végén kikötünk Debrecenben, a kisállomáson.

Megyek a rendházba. László Miska még mindig egyedül, én vagyok az első fecske. A szobám úgy van, ahogy öt hónapja otthagytam. A városban egyetlen fiúgimnázium működik, a református kollégiumban. Tanár sokkal több van mint gyerek. Azért kapok valami beosztást. Éktelen lárma, amikor belépek a tanterembe, vannak bent vagy nyolcvanan. Megállok a katedrán, s nézem őket mozdulatlanul. Megvárom, míg halálos csend lesz. Majd mondom valamit arról, hogy megszállt ország vagyunk, s nagyon kell tudnunk, hogy mit csinálunk. Leülnek néma csendben, s okíthatom őket a német nyelvre.

Az első piarista diák, akit megismerkedem, Forrai Pityu. Hetedikes. Talán az előző tanévben jött át Szatmárnémetiből, ahol a jezsuitáknál tanult. Anyjának cukrászdája van a *Piac utcán* szemben a *Szent Annával*. Ez a név nemcsak a templomot jelenti, hanem utcát és a város katolikus fertályát is. Pityu nagyon rokonszenves fiú: pár hónap múltán a *református Róma* diákjai őt választják meg a városi Diákbizottság elnökévé. Én meg minden tölem telhetőt megteszek azért, hogy ebből a fiúból piarista legyen. Be is vonul 1946. augusztus 26-án a váci noviciátusba. Boldog vagyok, hogy küldhettem már én is valakit. Tíz évvel annak utána, hogy szüleim engem is odavittek. Pappá is szentelik. A forradalom alatt, '56-ban találkozom még vele, de mikorra végleg szabadulok börtönömből, már nem. Elvitte őt valami halálos kór.

Alighogy megérkezem Debrecenbe, beköltözik a rendházba, annak második emeletére, ahol az én szobám is van, egy horvát jezsuita: Páter Kolakovics. László Miska közli velem, hogy a beköltözött személy igazolta magát Bánáss Lászlónál, a prépost plébánosnál. Ha van Gondviselés, akkor alighanem azért kellett Debrecenbe jönnöm, hogy találkozzunk egymással, s nem Bátorfi igazgató kereskedelminket felfejlesztési tervei okából vagy céljából.

Egyik nap bejön a szobámba, s megkérdezi, hogy ráérné-e ekkor meg ekkor délután, mert van neki Nyilastelepen egy munkáslány csoportja, s azok nem tudnak németül, ezért hát szüksége volna egy tolmácsra. Mondom, hogy ráérek. Vagy négy tizenéves korú munkáslány vár minket a mondott időpontban. Látszik, hogy nem első találkozás. Felszabadultan beszélgetnek a nagy témáról: a fiúkról.

Más alkalommal is bejön szobámba: szentgyónását akarja elvégezni nálam. Felveszem a stólámat, s ő mondja a bűneit. Amikor kimegy a szobámból, nem mondom, csak gondolom:

– Na Bulányi, te most egy szentet gyóntattál meg.

Még egy harmadik alkalommal is bejön hozzám, hosszabb beszélgetésre. Elmondja, hogy olyan idők következnek ránk, melyekben az egyház csak úgy tudja teljesíteni küldetését, ha a föld alá megy, és átalakul házanként összejáró kisközösségekké. Ezért ő már létre is hívott Debrecenben négy kisközösséget: munkásfiúk, munkáslányok, felnőttek és diákok számára. Neki tovább kell utaznia, ezért azt szeretné, ha én átvinném egyik csoportját, a diákokét. Gondolom, Forrai Pityu is ösztönözhetette választását. Készséggel vállaltam, de megkérdeztem: mit kell nekem majd abban csinálnom? Szeretem az irodalmat, egy kicsit tudok gitározni is... Azt felelte, hogy vegyem inkább elő teológiai jegyzeteimet, melyek segítségével tudom igazolni nekik Isten létezését meg örök életünket.

'80 körül Lékai majd bizton állítja Török Jenőnek, aki már a bíboros bizalmát élvezzi, hogy a Bokor Kolakovicsa merő kitalálás, sohasem járt az Debrecenben. Jenő bizonygatta neki,

hogy a látogatás emléke a debreceni fiatalokban és nemfiatalokban élő valóság. Én meg akkor azonnal írtam a római jezsuita generaliciának, hogy szeretném pontosan megtudni, hogy mi van Kolakoviccsal. Azt hallottuk róla, hogy kivégezték Távol-Keleten, meg hogy 18 évre ítélték Csehszlovákiában... Egy évig nem válaszolt a generalícia. Egy év után válaszolt. Ezt: nem találják nevét a rendi névtárban. Hát ezt éppen közölhették volna velem azonnal is, felütve a rendi katalógust, de tudták, mért kérem az információt. Lékai teljes gőzzel dolgozott már akkor eretnekké nyilvánításomon Rómában. Ma már meglehetősen irodalma van Kolakovics személyének. 1906. szeptember 8-án született Horvátországban. Jezuista lett. Belgiumban végezte tanulmányait. Ott megismerkedett Cardijn kanonok munkásifjú mozgalmával. Ennek hatására is érlelődött meg benne a Szovjetunió rekrisztianizációjának eszméje. Rendjétől nagyobb szabadságot kért e célra. Azt javasolták, hogy lépjen ki a Rendből. Rendtársa, Leiber páter elvezette XII. Piuszhoz. Előadta, hogy ki akar menni az Szovjetunióba, hogy kapcsolatot létesítsen Róma és Moszkva között. A pápa helyeselte terveit, de csak magánemberként, ne Róma felhatalmazottjaként tegye mindezt.

A következő fiatal, akit megismertem Debrecenben, Ábrahám Zsóka volt. Pityu őt is kapcsolatba hozta Kolakoviccsal. A nők mindent ki tudnak szedni a férfiakból: megkérdezte és megtudta tőle, hogy az Unióba utazik. Zsóka mondta neki, hogy ő is elmenne vele, mire a páter azt felelte, hogy nőket is vinne magával, de férjükkal együtt. Zsókának még ilyenje nem volt, első éves medika volt, 18 éves akkor. Zsóka mutat be nekem hamarosan a Szent Anna lépcsőjén egy V. gimnazista lányt:

– Tanár úr, tessék megengedni, hogy bemutassam a barátnőmet.

Kovács Teréznek hívták a lányt. Hamarosan összeülök a diákcsoporttal. Pityun, Zsókán kívül még ott van Forrai Kati (Pityu testvére), Kudar Gabi meg Szabadfalvi Jóska, (Pityu osztálytársa). Isten adta kezébe Kolakovicsnak ezt a Pityut?

Nem tudom, mit csináltunk a találkozón, csak fűtött bennünket a kapott feladat, annak ismeretlensége is, nagysága is. Csak tizenévesekkel lehet valamit csinálni. Jézus is ilyeneket tudott elbolondítani...